

RAHBAR PSIXOLOGIYASINING ZAMONAVIY KOMPONENTLARI

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tarix yo'nalishi 4-kurs talabasi
Ashurov Mirsaid Nurbek o'g'li*

Anotatsiya: Ushbu maqola rahbar psixologiyasi haqida, rahbarning ish yuritish mobaynida hodimlar bilan munosabatlari hamda ular bilan ishlashdagi zamonaviy metodlardan foydalangan holda ish yuritish. Har bir hodimning ishga yondashishi zamonaviy rahbarning ish bilan munosabati haqida so'z yuritiladi hamda taxlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Boshqaruv, faoliyat, psixologiya, zamonaviy, samaradorlik, lider, menejment.

Kirish

Liderlik (inglizcha: leader — yetakchi, boshlovchi so'zidan) — umumiy bir ishni bajarishda boshqalarning yordami va haraktini birlashtiruvchi ijtimoiy ta'sir jarayoni. Xodimlarning hatti-harakatlariga ta'sir etishda ma'muriy xodimning liderlik xususiyatlariga ega bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Ma'muriy menejmentda liderlik haqida so'z yuritishda oldin liderlik atamasining mohiyatini aniqlash zarur. Lider atamasi ko'pincha siyosiy liderlar, milliy yetakchilar, diniy rahnamolar, ya'ni murakkab vaziyatlarda tarixni o'zgartira olgan, o'z orqasidan ommani ergashtirgan holda ularni g'oyalarga ishontira olgan shaxslarga nisbatan qo'llaniladi. Zamonaviy menejmentda liderlikni tavsiflashda yagona yondashuv mavjud emas:

1) Liderlik hukumronlikning bir turi bo'lib, uning asosiy xususiyati yuqoridan pastga yo'naltirilganligidir. U bir yoki bir nechta shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan hokimiyat sifatida namoyon bo'ladi (J. Blondel);

2) Liderlik - qaror qabul qilish bilan bog'liq boshqaruv statusi, ijtimoiy mavqye bo'lib, rahbarlik lavozimidir. Jamiyat a'zolari turli ijtimoiy rollar va statusga shaxslardan iborat bo'ladi. Rahbarning ijtimoiy statusi uning lideri ko'rinishidagi ijtimoiy rolni bajarilishini taqozo etadi. (L. Daunton);

3) Liderlik - boshqalardan ta'sir etish bo'lib, bu ta'sir quyidagi shartlarga javob berishi kerak. (V.Kas, L. Edinger); ta'sirning doimiyligi, ta'sirning haqqoniyligi.

4) Liderlik - guruhdagi tabiiy ijtimoiy- psihologik jarayon bo'lib, shaxsning shaxsiy obro'sining guruh a'zolariga ta'sir etishga asoslangan. Ta'sir g'oyalar, bazani va yozma murojaat, ishontirish, ruhiy ta'sir, shaxsiy namuna, majburlash orqali amalga oshirilishi mumkin.

5) Liderlik norasmiy hodisa bo'lib, guruhning ruhiy psixologik umumiyligining ramzi hisoblanadi va guruh a'zolarining harakatlari uchun namuna vazifasini o'raydi. Boshqarish psixologiyasi psixologiyaning bir tarmog'i bo'lib, u o'z navbatida boshqaruv faoliyati bilan bog'liq bo'lgan muammolarni shaxs va shaxslar guruhi tomonidan boshqa guruhlar faoliyatini samarali tashkil etish va birgalikdagi faoliyatni amalga oshirishning psixologik mexanizmlarini o'rganadi. Boshqarish muammolari psixologiyadan tashqari, yana boshqa fanlar tomonidan ham o'rganiladi. Bular tarix, iqtisod, falsafa, xuquqshunoslik va boshqa fanlar. Bu fanlarni o'ziga xos tomonidan o'rgansa, psixologiya esa sof psixologik tomondan o'rganadi. Boshqaruv tushunchasining paydo bo'lishi jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq xolda amalga oshadigan jarayondir. Boshqaruv ilmining mazmun va mohiyati kishilarni yoki jamoa mehnat faoliyatini bir joyga jamlash, boshqarish bilan bog'liqdir. Jamoa yiriklashgan sari boshqaruvning vazifalari murakkablashadi. Boshqaruv jarayonining murakkablashuvi boshqaruv ilmidan foydalanish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Boshqaruv tizimi ochiq murakkab tizim bo'lib, u ikki qismdan ya'ni ob'yekt va sub'yektdan iborat bo'ladi. Boshqaruv psixologiyasini o'rganuvchi ob'yekti va sub'yekti alohida shaxsdir. Ularning psixologik xolatlari, ulardagi ayrim jarayonlar va vazifalar boshqaruv ob'yekti deb aytiladi. Boshqaruvning sub'yekti o'rganilganda esa odatda, boshqaruvchi shaxs yoki odamlar guruhi nazarda tutiladi. Ob'yekt bu boshqariladigan tizim sub'yekt esa boshqaruvchidir. Boshqaruv ilmi quyidagi ko'rinishlarga bo'linadi. 1. Boshqaruv nazariyasi 2. Boshqaruvni taxlil qilish 3. Boshqaruv uslublari to'g'risidagi bilim 4. Boshqaruv to'g'risidagi bilim 5. Boshqaruv psixologiyasi to'g'risidagi bilim. 6. Boshqaruv ilmining tashkiliy va psixologik bo'limi boshqaruv tizimining markaziy qismi bo'lib, jamoa boshqaruvini, ishlab chiqarishni belgilaydi. Boshqaruv psixologiyasi predmetini ta'riflash bo'yicha bir qancha shakldagi mulohazalar mavjud bo'lsada lekin ularning birontasi ham uning tub ma'nodagi xususiyati va mohiyatini ochish imkoniyatiga ega emas. Asrimizning 60-70 yillarida berilgan 3 ta'rif xilma-xil bo'lib, ular soxaning yo'nalishi mazmunini chuqurroq yoritilishiga qaratilgandir. Birinchi ta'rif: Boshqaruv psixologiyasining predmeti rahbar kadrlar va ijrochilarning psixologik xususiyatlari, yaxlit tizimdagi hamkorlik faoliyatida ularning o'zaro aloqasini o'rnatishdir. Ikkinchi ta'rif: Boshqaruv psixologiyasining predmeti guruh va ommaning psixologik xususiyatlari, ularning shaxs ongiga va xulqiga ta'sirini tekshirishdan iboratdir. Bizning, bu ta'riflarning hech biri boshqaruvning psixologik mohiyati va uning tadqiqot ko'lamini ochish, talqin qilish qudratiga ega emas. Ushbu ta'riflarda hamkorlik faoliyatining mazmuni, uning

bosqichlari, fazalari, shakllari shaxslararo munosabatda o'zaro ta'sir xususiyatlari, insonda ijtimoiylashuvning tezlashuvi, ongning rivojlanishi, inson va texnika tizimi bilan bog'liq bo'lgan qator muammolar e'tiborga olinmagan. Mukammal ta'rifda bizningcha quyidagilar qamrab olinishi va yoritilishi kerak deb o'ylaymiz.

-Hamkorlik faoliyatida shaxsning roli.

-Shaxs va guruhning (Rahbar va tobe kishilarning) motivatsion, emotsional va hissiy xususiyatlari.

-Shaxs va jamoani nazorat qilish.

-Rahbar psixologiyasi

-Rahbarning tarbiyaviy ta'sir sub'yekti ekanligi

-Rahbarning siyosiy faolligi, status roli, xuquqi, imtiyozi, vazifasi.

-Boshqaruvlik muomalasi o'zaro munosabatlar (men, sen, u, biz, siz, ular, bizlar) - Rahbarning shaxsiga to'g'ri keluvchi lavozimlar.

-Nizoli vaziyatlar va uni bartaraf etish yo'llari va xokazo.

Ushbulardan kelib chiqib boshqaruv psixologiyasiga nisbatan zamonaviy to'laqonli ta'rif berish mumkin. Jamoa boshqaruvining hamkorlik faoliyatida shaxsning xulqiga va ongiga guruhviy va ommaviy ta'sir o'tkazishning psixologik xususiyatlarini, rahbar va ijrochi o'rtasidagi muomala munosabatlarini, shaxslararo munosabat bosqichlarini, rahbarning psixologik va individual xususiyatlarini o'rganish boshqaruv psixologiyasining predmetidir. Bundan tashqari boshqaruv psixologiyasi predmeti tarkibiga amaliy va nazariy ko'nikmalarni egallash xususiyatlari idora qilishning qonuniyatlari, psixologik moslik, jipslikni ta'minlovchi omillar va mexanizmlarni o'rganish singari bir qator soxalarni ham qidirish zarur. Xuddi shu boisdan, boshqaruv psixologiyasi predmetini cheklash, birlamchi va ikkilamchi, asosiy va yordamchi bevosita yo'llari hamda vositalari yuzasidan mulohaza yuritish, ko'zlangan maqsadni amalga oshirish uchun sun'iy to'siqni vujudga keltiradi deyish mumkin. Boshqaruv psixologiyasi psixologiya fanining boshqa soxalari bilan uzviy bog'liqlikda o'zi to'plagan ma'lumotlarni chuqur va ilmiy jihatdan oqilona taxlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Xulosalarning obyektivligi 2019
2. "O'z-o'zini attestasiya etish 1992
3. "Davriy reja 2005.